

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Демчук Сергій Валерійович*, аспірант
Львівський торговельно-економічний університет

*ORCID 0000-0001-9646-5790

© Демчук С.В., 2022

*Стаття отримана редакцією 11.08.2022 р.
The article was received by editorial board on 11.08.2022*

Вступ. Інноваційна діяльність в ЄС протягом останніх двох десятиліть ХХ ст. була досить млявою. Лише нещодавно інноваційні показники Європи продемонстрували деякі ознаки відродження, однак не однаково у всіх державах-членах ЄС. Ще кілька років тому інноваційна політика в ЄС була переважно національною прерогативою. Лісабонська стратегія 2000 року відзначила посилення зобов'язань у сфері інновацій і незабаром призвела до узгодженої стратегії на рівні ЄС для досягнення рівня витрат на дослідження та розробки – 3% ВВП. Розробку інструментів з реалізації цієї стратегії було покладено на Європейську комісію, яка в свою чергу мала прокласти шлях до створення Європейського дослідницького простору (ERA) і запуску загальної європейської інноваційної стратегії. Це призвело до ретельного аналізу інноваційної політики ЄС, кульмінацією якого стало створення флагманської ініціативи «Союз інновацій» у 2010 році. Європейська комісія відзначила, що ця ініціатива спроможна створити імпульс навколо інновацій, мобілізувати зацікавлені сторони та впроваджувати інновації в ключові європейські сфери діяльності. Слід також звернути увагу на те, що екосистему для інновацій було значно покращено завдяки введенню ключових заходів «єдиного» ринку, проте низка невідповідностей законів і практик залишається та перешкоджає розвитку швидкозростаючих інноваційних підприємств, які часто вважають, що працювати на інших європейських ринках – це занадто обтяжливо і ризиковано.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Сьогодні в літературі все більше визнається, що державна політика може впливати на інноваційні стимули набагато більше, ніж просто покладатися на інструменти інноваційної політики. Проте, здається, поки що мало систематичної уваги приділялося взаємодії між державним регулюванням в ЄС та інноваціями.

Дослідженню питання державного регулювання інноваційної діяльності на міжнародному ринку займається багато вчених. Серед них: N. Ashford [1], D. Awrey [2], K. Blind [3], C. Ford [4] та інші. Серед вітчизняних вчених вивченням питання державного регулювання інноваційної діяльності займалися: Буряк Я.В. [5], Гончарова В.Г. [6], Жаровська Н.Ю. [7], Кизим М.О. [8], Малиш Н.А. [9], Петровська І.П. [10] та ін.

Так, Л. Водянка в [11] стверджує, що багато розвинених країн застосовують комплексний підхід до стимулювання діяльності інноваційно орієнтованих компаній, застосовуючи методи як прямого, так і опосередкованого регулювання. Інноваційне середовище в різних країнах різне, тому що кожна країна знаходиться на своєму рівні розвитку, рівні технологій, рівні освіти, рівні інноваційної активності та ін. Тому інструменти інноваційної політики і механізми їх використання можуть ефективно використовуватися в одній країні, а в інших країнах бути зовсім непридатними.

Своє бачення в дослідженні міжнародного регулювання інноваційної діяльності обґрунтовує Г. Тітаренко в [12]. У країнах, які утримують лідерство у світовій економіці й політиці, економічна політика, яка забезпечує інноваційне економічне зростання, характеризується такими рисами: прогнозуванням, визначенням стратегій і програмуванням національного економічного і технологічного розвитку на довгострокову перспективу (не менше, ніж на 15–20 років); участю у формуванні єдиного

світового науково-технічного простору і ринку високотехнологічних товарів; закріпленням на ринку високотехнологічної продукції на основі певної технологічної спеціалізації (яка відображає розвиток критичних технологій у даній країні); формуванням національних інноваційних систем, інтегрованих на міжнародному рівні – такі системи охоплюють весь комплекс інститутів, що забезпечують генерацію знань та інновацій, розвиток і комерціалізацію нових технологій; активною державною підтримкою умов, які сприяють підвищенню якості людських ресурсів (людського капіталу); тісним співробітництвом між бізнесом і державою, активною економічною дипломатією і режимом сприяння при освоєнні нових сегментів світового ринку.

Однак, детально аналізуючи наукову літературу, можемо стверджувати, що питання державного регулювання ринку інновацій є актуальним питанням економіки не лише в Україні, а й у цілому світі. Тому дане питання потребує подальшого дослідження в науковій літературі та аналізу основних положень.

Основний матеріал і результати. Дослідження міжнародного досвіду регулювання ринку інновацій приводить до висновку про жорсткість в регуляторних підходах на внутрішньому ринку. Так, зокрема, ЄС використовує багато «загальних» (загальноєвропейських, внутрішньодержавних, регіональних) політик для регулювання інноваційної діяльності підприємств. В окремих випадках таке регулювання в ЄС є горизонтальним, але більшість регуляторних підходів є галузевими. Базуються вони на фундаменті «чотирьох вільних переміщень» (товарів, послуг, капіталу, робочої сили) та права вільного прийняття рішень, які самі по собі також можуть справляти позитивний вплив на інноваційну діяльність. Враховуючи, що сам ринковий підхід має добре відомий позитивний вплив на інновації, регулювання в ЄС є відповіддю на моменти неспроможності ринку (і на те, що країни-члени використовують дуже різні регулятивні підходи для подолання таких провалів ринку) до саморегуляції. Саме з цієї фундаментальної причини сьогодні, коли вільне пересування та право вільного прийняття рішень так твердо узгоджені, прийнято вважати, що основною метою в ЄС є, по суті, створення, вдосконалення або скасування регуляторних процесів [2].

Для повного розуміння того, як ЄС впливає на інновації, потрібне глибоке усвідомлення та оцінка нормативних актів ЄС. Це можна проілюструвати деякими основними цифрами: враховуючи досить вузьке поняття внутрішнього ринку, таке нормативне законодавство включатиме орієнтовно 1500 директив і майже 2000 регламентів, багато з яких – дуже складні [1]. Згідно проведених нами досліджень, не менше 15 різних комісій регулярно працюють над правилами внутрішнього ринку. Багато з цих директив і постанов мають галузеве значення і часто вони можуть мати прямий вплив на стимули брати участь в інноваційній діяльності та впливати на напрямок інновацій. Крім того, деякі директиви в основному стосуються спільно для багатьох країн узгоджених цілей (здоров'я, безпека, навколишнє середовище, захист споживачів), залишаючи технічні специфікації європейським органам стандартизації за допомогою мандатів або інших засобів. Близько 3000 стандартів CEN і багато стандартів CENELEC/ETSI безпосередньо пов'язані з цими цілями у вторинному законодавстві, таким чином надаючи компаніям, які правильно використовують ці стандарти, вихідну точку для ведення господарської діяльності. Це, певною мірою, рівнозначне вільному пересуванню, тобто доступу до величезного внутрішнього ринку, потужного стимулу до інновацій. Крім того, слід також знати про правила (національних і регіональних) державних закупівель і правила ЄС про конкуренцію в широкому сенсі.

На цьому етапі дослідження доцільно подивитися на процедуру державного регулювання інновацій в ЄС в ретроспективі. Тенденції в регулюванні інновацій в ЄС із середини 1980-х років слід розуміти в контексті постійного поглиблення та розширення внутрішнього ринку, щоб дозволити ринковим силам визначати динаміку економіки (включаючи інновації), при умові відсутності ринкових обвалів. Таким чином, можна спостерігати тенденцію щодо посилення регулювання ризиків, що стосуються, наприклад охорони здоров'я, безпеки та навколишнього середовища. Такий підхід є виправданим, проте він має бути найменш затратним і підтвердженим науковими та фактичними доказами в обґрунтованій оцінці ризику та регуляторного впливу. Там, де державне регулювання втручається в ринкові механізми без потреби, тобто, коли відсутній ринковий обвал, чітко спостерігається тенденція до скорочення або скасування таких режимів або проводиться регулювання лише сегментів природних монополій. Також застосовується державне регулювання, щоб ефективно та швидко придушувати на початкових стадіях антиконкурентну поведінку щодо нових учасників ринкових відносин. Це супроводжувалося поступовим, але послідовним переходом до приватизації багатьох компаній.

Динаміку процесу державного регулювання з метою посилення розвитку інноваційної діяльності в ЄС можна спостерігати за такими чотирма періодами з початку 1980-х років: період до Єдиного європейського акту 1985 року з великою кількістю регулюючих чинників та незліченними перешкодами на внутрішньому ринку; між 1985 і 1993 роками, коли була успішно реалізована програма ЄС1992; між 1993 і 2003 роками, коли конкурентоспроможність все більше переважала над принципами державного регулювання в ЄС, що, між іншим, призвело до переоцінки регуляторного впливу в ЄС; і з 2004 року до сьогодні, коли «дорадче» регулювання (окрім окремих галузей) та оцінка впливу домінують у більшості нормативних актів ЄС.

Після 1993 року поглиблення впливу внутрішнього ринку продовжувалося навіть у сферах, які раніше вважалися надто чутливими, наприклад – багато галузей послуг, галузі комунікацій тощо. Не буде перебільшенням сказати, що ці тенденції радикально змінили регуляторний підхід в ЄС, який тепер має набагато більш сприятливе для ринку, краще продумане та краще обґрунтоване регулювання, тоді як старі жорсткі правила або невиправдане втручання були або скасовані, або суттєво модернізовані. Крім того, інтервенціоністська політика, така, як спільна сільськогосподарська політика, та, наприклад, Європейська та національна промислова політика стала більш сприятливою для ринку або більш горизонтальною. Звичайно, важко узагальнювати вплив на інновації, але цілком обґрунтованим буде вважати, що, принаймні в багатьох випадках, ці тенденції спрацювали на користь інноваційного клімату в ЄС.

На цьому етапі дослідження, для більш широкого і повного уявлення регуляторних заходів в ЄС вважаємо за доцільне представити наші дослідження щодо регулювання інноваційної діяльності у сфері енергоефективності та автопромисловості.

Повчальним прикладом є регулювання енергоефективності побутового обладнання, офісного обладнання та автотранспортного виробництва. Загальною метою цієї групи нормативних актів в ЄС є зменшення споживання енергії для певного використання обладнання чи автомобілів у світлі загальної кліматичної стратегії ЄС щодо скорочення викидів парникових газів. Перевагою такого регулювання є позитивний вплив на енергетичну безпеку. Важливими є три інструменти: зручні для споживача «кольорові» етикетки, обов'язкові ліміти споживання електроенергії та достовірна відповідність. Першочергова мета маркування – інформувати споживача до або під час придбання обладнання або автомобіля. Таким чином, «кольорові» етикетки можуть функціонувати як стимулююче регулювання: стимул для споживачів купувати екологічно чистіші продукти та стимули для постачальників до впровадження інновацій та задоволення початкового попиту на екологічно чистіші продукти, що зменшує споживання та витрати енергії.

Проте, з початку 1990-х років багато країн додали «жорсткі» енергетичні цілі за допомогою конкретних лімітів енергії для багатьох типів обладнання та для особистих автомобілів. Здавалося б, що це «командно-контрольне» регулювання, але це було застосовано лише щодо обмеження енергії. Фактично, з часом його трансформували в стимулюючий підхід у поєднанні з «кольоровими» мітками. Для виробників функція «кольорової» етикетки у випадку побутової техніки полягала в тому, щоб дати їм деякий час для трансформації своїх товарних пропозицій та зробити їх екологічнішими (прямий стимул для інновацій) до того, як жорсткі обмеження на енергію стануть обов'язковими. Коли були встановлені такі амбітні обов'язкові цілі, «кольорові» етикетки здавалися ідентичними, але насправді стосувалися лише приладів, які все ще не були екологічними, але були дозволені на ринку. Так, перша директива ЄС щодо енергетичного маркування була прийнята в 1992 році. Пізніші зміни значно посилили обов'язкові цілі, і галузь відповіла послідовними інноваціями, щоб відповідати або навіть випереджати нові обмеження. Показово, що сьогодні проблема змінилася: майже всі прилади досягли найвищого статусуощадності енерговикористання «А» на етикетках (зеленого кольору), що значно зменшило заохочувальний ефект та зрозумілість інформації для споживачів. «Кольорові» етикетки зараз перебувають в стані модифікації, щоб зберегти таку ж ефективність, як і раніше (можливо, шляхом встановлення нової класифікації споживання енергії для кожного приладу, що лежить в основі системи кольорового маркування).

Величезний успіх регулювання енергоефективності побутових приладів головним чином пояснюється несподіваним результатом взаємодії між регулюванням та інноваціями. Близько 25 років тому широко побоювалися, що обов'язкові цілі з енергоефективності призведуть до негативного ефекту. Побоювання стосувалися того, що ринок у відповідь на стимулювання «кольорових» етикеток для споживачів, відреагує зростанням витрат і цін і лише відносно незначним покращенням енергетичних характеристик. Але цього

не сталося, навпаки – всі продукти зазнали зниження реальних цін від 10% до 45%, а енергоефективність зросла від 10% до 60% [3]. Незначно подешевшали лише топові продукти, але це, як виявилось, спричинено іншими чинниками (розкіш або характеристикою надзвичайно високої їх якості).

Для автотранспорту була введена аналогічна кольорова позначка викидів. Однак згодом посилення вимог до викидів змусило компанії зосередитися на революційних, а не на поступових інноваціях, зосередившись на нових типах двигунів (на водневому паливі, або гібриди чи електромобілі, використання природного газу або зрідженого газу, хоча ця техніка навряд чи є новою, але радикально покращує продуктивність дизельних двигунів (приблизно 25% автопарку використовує дизель у Європі). Проте тут є цікавий момент. Таким революційним (проривним) інноваціям в сфері автомобільних двигунів заважає досить така унікальна в якійсь мірі проблема: водень або електрика чи зріджений газ не можуть бути продані кінцевому споживачеві без належним чином організованої, не дешевої інфраструктури, але інвестиції в таку інфраструктуру реалізуються не так швидко, як би хотілося. Цікавим є також те, що порівнюючи з технікою, реальні ціни на автомобілі, які мають набагато більше функцій і більшу безпеку, ніж десятиліття тому, завдяки постійним і успішним інноваціям, не змінилися з початку 1980-х років.

Отож, можемо стверджувати, що державне регулювання на міжнародній арені, зокрема і в ЄС, переходить до нового підходу в інноваційній політиці, перемістивши фокус з чистих досліджень на дослідження та інновації, які спрямовані на вирішення суспільних проблем. Інновації сприяють підприємству, діяльності, яка дозволяє надати ресурсам нові економічні можливості. Найважливішим є вивільнення потенціалу конкурентоспроможності через інновації. Інновації та регулювання повинні і надалі досліджуватися як на горизонтальному рівні, так і на галузевому.

Висновки. Таким чином, державне регулювання ринку інновацій в країнах з розвинутою економікою, спрямоване на забезпечення сприятливого економічного клімату для розвитку інноваційних процесів, забезпечує зв'язок науки із завданнями виробництва. Міжнародний досвід складає певний інтерес для державного регулювання інноваційної діяльності України. Задля правильного вибору регулювання інноваційних процесів механізм формування й реалізації інноваційної політики потрібно адаптувати до українських реалій державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ashford, N. and Hall, R. (2017), "The Importance of Regulation-Induced Innovation for Sustainable Development", *Sustainability*, vol. 3, pp. 270–292.
2. Awrey, D. (2018), "Complexity, Innovation, and the Regulation of Modern Financial Markets", *Harvard Business Law Review*, vol. 2, no. 2, pp. 235–294.
3. Blind, K. (2013), "The Impact of Standardization and Standards on Innovation", NESTA Working Paper No. 13/15, London.
4. Ford, C. (2014), "Financial Innovation and Flexible Regulation: Destabilizing the Regulatory State", *North Carolina Banking Institute Journal*, pp. 155–194.
5. Буряк Я.В. Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2015. № 13. С. 61–66.
6. Гончарова В.Г. Механізм стимулювання інноваційного регіонального розвитку. *Наукові записки. Сер. «Економіка»*. 2012. № 19. С. 114–120.
7. Жаровська Н.Ю. Класифікація та характеристика факторів впливу на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств. *Сталій розвиток економіки*. 2015. № 3. С. 191–197.
8. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 23–29.
9. Малиш Н.А. Макроекономіка: навч. посіб. [3-тє вид. стереотип.]. Київ : МАУП, 2007. 184 с.
10. Петровська І.П. Інструменти державного регулювання інноваційною діяльністю України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 5. С. 58–62.
11. Водянка Л.Д., Підгірна В.С., Сироїчко К.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 77–82.
12. Тітаренко Г. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання інноваційного розвитку та доцільності його використання в Україні. *Проблеми науки*. 2014. № 11–12. С. 44–45.

REFERENCES:

1. Ashford, N. and Hall, R. (2017), "The Importance of Regulation-Induced Innovation for Sustainable Development", *Sustainability*, vol. 3, pp. 270–292.
2. Awrey, D. (2018), "Complexity, Innovation, and the Regulation of Modern Financial Markets", *Harvard Business Law Review*, vol. 2, no. 2, pp. 235–294.

3. Blind, K. (2013), "The Impact of Standardization and Standards on Innovation", Nesta Working Paper No. 13/15, London.
4. Ford, C. (2014), "Financial Innovation and Flexible Regulation: Destabilizing the Regulatory State", *North Carolina Banking Institute Journal*, pp. 155–194.
5. Buryak, Ya.V. (2015), "State regulation of innovative activity in Ukraine", *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menezhmentu*, vol. 13, pp. 61–66.
6. Honcharova, V.H. (2012), "The mechanism of stimulating innovative regional development", *Naukovi zapysky. Ser. "Ekonomika"*, vol. 19, pp. 114–120.
7. Zharovska, N.Yu. (2015), "Classification and characteristics of factors influencing the innovative activity of machine-building enterprises", *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol. 3, pp. 191–197.
8. Kyzym, M.O. and Kasyanova, L.V. (2012), "Classification of instruments for tax stimulation of innovations", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 23–29.
9. Malyshev, N.A. (2007), *Makroekonomika: navch. posib.* ["Macroeconomics"], MAUP, Kyiv, Ukraine.
10. Petrovska, I.P. (2013), "Instruments of state regulation of innovative activity of Ukraine", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 5, pp. 58–62.
11. Vodyanka, L.D., Pidhirna, V.S. and Syroyizhko, K.V. (2018), "Foreign experience of state regulation of innovative activity", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 77–82.
12. Titarenko, H. (2014), "Analysis of foreign experience of state regulation of innovative development and feasibility of its use in Ukraine", *Problemy nauky*, vol. 11–12, pp. 44–45.

УДК 330.341.1:338.246+658.511(100)

JEL O32, O38

Демчук Сергій Валерійович, аспірант, Львівський торговельно-економічний університет. **Державне регулювання інноваційної діяльності підприємств: міжнародний досвід.**

Дослідження міжнародного досвіду регулювання ринку інновацій приводить до висновку про жорсткість в регуляторних підходах на внутрішньому ринку. Так, зокрема, ЄС використовує багато «загальних» (загальноєвропейських, внутрішньодержавних, регіональних) політик для регулювання інноваційної діяльності підприємств. В окремих випадках таке регулювання в ЄС є горизонтальним, але більшість регуляторних підходів є галузевими. Проаналізовано загальний нормативний важіль регулювання інновацій в країнах Європейського союзу. Визначено, що одним із основних чинників регулювання інновацій є стандартизація товарів і послуг. Досліджено тенденції розвитку державного регулювання інноваційної діяльності на міжнародній арені в ретроспективі. Визначено, що тенденція державного регулювання інновацій переходить від примусової до рекомендованої, яка ґрунтується на базі конкуренції виробничо-господарських структур. Це не стосується ряду галузей, які знаходяться під жорстким контролем держави. Досліджено механізми регулювання інновацій у сфері побутового обладнання та автотранспорту. Обґрунтовано, що державне регулювання на міжнародній арені, зокрема і в ЄС, переходить до нового підходу в інноваційній політиці, перемістивши фокус з чистих досліджень на дослідження та інновації, які спрямовані на вирішення суспільних проблем. Інновації сприяють підприємництву, діяльності, яка дозволяє надати ресурсам нові економічні можливості. Найважливішим є вивільнення потенціалу конкурентоспроможності через інновації. Інновації та регулювання повинні і надалі досліджуватися як на горизонтальному рівні, так і на галузевому. Доведено, що державне регулювання ринку інновацій в країнах з розвинутою економікою, спрямоване на забезпечення сприятливого економічного клімату для розвитку інноваційних процесів, забезпечує зв'язок науки із завданнями виробництва. Міжнародний досвід має певний інтерес для державного регулювання інноваційної діяльності України. Задля правильного вибору моделі регулювання інноваційних процесів механізм формування й реалізації інноваційної політики потрібно адаптувати до українських реалій державного регулювання.

Ключові слова: ринок інновацій, державне регулювання інновацій, високі технології, міжнародний досвід регулювання інновацій.

UDC 330.341.1:338.246+658.511(100)

JEL O32, O38

Serhii Demchuk, Postgraduate Student, Lviv University of Trade and Economics. **State regulation of innovation activity of enterprises: international experience.**

The study of international experience in regulating the innovation market allows us to conclude that the regulatory approaches in the domestic market are rigid. Thus, in particular, the EU uses many "common" (European, domestic, regional) policies to regulate innovation activities of enterprises. Part of such regulation in the EU is horizontal, but

most regulatory approaches are sectoral. The general regulatory levers of innovation regulation in the European Union are analyzed. It is determined that one of the main factors of innovation regulation is the standardization of goods and services. The tendencies of development of state regulation of innovation activity in the international arena in retrospect are investigated. It is determined that the trend of state regulation of innovations is moving from mandatory to recommendation, which is based on the competition of production and economic structures. This does not apply to a number of industries that are under strict state control. The mechanisms of regulation of innovations in the sphere of production of household appliances and motor vehicles are investigated. It is substantiated that state regulation in the international arena, in particular in the EU, is moving to a new approach in innovation policy, shifting the emphasis from purely scientific research to research and innovation aimed at solving social problems. Innovations contribute to the development of entrepreneurship – an activity that allows resources to gain new economic opportunities. Most important is the release of competitiveness potential through innovation. Innovation and regulation should continue to be studied both at the horizontal and sectoral levels. It is proved that state regulation of the innovation market in developed economies, aimed at providing a favorable economic climate for the development of innovation processes, ensures the connection of science with production tasks. International experience is of some interest for the state regulation of innovation activity in Ukraine. In order to choose the right model of regulation of innovation processes, the mechanism of formation and implementation of innovation policy should be adapted to the Ukrainian realities of state regulation.

Key words: innovation market, state regulation of innovations, high technologies, international experience of innovation regulation.